

LES CASES DE BAIX A MAR

Enric Cahner i Monzó i Mariona Rovira i Solanas

El Baix a Mar és el primer eixample de Badalona, un eixample espontani i natural: la sortida de Badalona cap a mar, l'ocupació d'un espai que durant molts anys va restar molt poc utilitzat, per circumstàncies històriques que més endavant veurem.

Es pot afirmar que el barri neix a mitjan segle XVIII, anys de relativa estabilitat social i econòmica. Els pescadors i els oficis lligats al mar van fer néixer i créixer el Baix a Mar, i això va condicionar d'una manera definitiva el seu urbanisme i, sobretot, la seva arquitectura, simbolitzada per la casa estàndard, la de planta baixa, badiu i pis.

Avui, el Baix a Mar és un dels barris de Badalona que més bé manté el seu caràcter. Moltes de les cases tradicionals es conserven molt bé i els propietaris han sabut adaptar-les als nous temps.

Però també cal tenir en compte que, en els darrers anys, un gran nombre de cases tradicionals van desaparèixer i són substituïdes per habitatges d'allò més divers (obra vista, de disseny modern, planta baixa convertida en garatge, etc.). És per això que cal plantejar-se seriosament si les cases de Baix a Mar les rehabilitem i adaptem als nous usos que demana la vida moderna, o bé decidim trencar amb el passat i construir una nova estètica al barri.

Així, al final del text, deixem aquestes tres preguntes per a la reflexió: continuació?, transformació? o ruptura i trencament d'una harmonia?

L'arenal

Des que els romans van fundar *Baetulo* al turó d'en Rosés, Badalona es va mantenir enlairada i relativament lluny del mar fins pràcticament al segle XVIII. En aquella època, el Mediterrani s'utilitzava bàsicament com a via de comunicació i intercanvi.

Durant l'edat mitjana i fins al segle XVII, el nucli de la vila fou la Sagrera, un conjunt de cases agrupades al voltant de l'església de Santa Maria i de la Torre Vella de la família Santcliment. Aquest recinte estava limitat pels carrers de Dalt, Quintana Alta i de les Eres. L'espai que quedava entre la Sagrera i el mar es coneixia popularment com l'*Arenal*, una zona de terres noves assecades del mar i de dipòsits fluvials. En aquest indret és on es construiria més tard el popular barri de Baix a Mar.

Fins al segle XVII la principal activitat econòmica de Badalona fou l'agricultura, concretament el conreu de la vinya. La pesca encara era una activitat complementària per a la subsistència perquè els atacs dels corsaris i pirates nord-africans en frenaven el desenvolupament. La por als corsaris explica el fet que mol-

tes masies es fortifiquessin i que la població del nucli urbà es mantingués aferrada al Dalt de la Vila i al conreu de la terra.

L'arenal era un territori que en principi no pertanyia a ningú, però la llei de l'època disposava que totes les terres guanyades al mar, les terres dels dipòsits fluvials o les assecades de gorgs i llacunes eren de propietat reial. Per això, per poder construir s'havia de demanar permís al rei i pagar anualment un cens.

La primera constància d'edificació al sorral data de 1489, en concret en un terreny situat a l'actual barri del Gorg. Es tracta d'una autorització per edificar dos o tres prostíbuls a nom de Martín Ferran. Aquest consentiment, però, va quedar invàlid l'any 1743 en considerar-se immoral.

Persones en diferents i distingides famílies	35
Masovers	30
Pescadors que tenen llagut	15
Jornalers de mar, els que tiren l'art	31
Jornalers de terra	23
Barbers (professionals de la cirurgia menor)	3
Cou la calç	1
Droguer	1
Espardenyers o Corders	4
Fabricant de padrenyal (arma de foc)	1
Farmacèutic	1
Ferrers	2
Fusters	4
Mestres de cases (paletes)	3
Metge	1
Modista	1
Sabaters	2
Sastres	5
Teixidors de lli	4

Descripció dels oficis que ocupaven la població de Badalona l'any 1717. Destaca l'elevat nombre de persones dedicades a activitats marineres: pescadors amb llagut, jornalers de mar i corders (*Història de Badalona*. Museu de Badalona, 1999)

Les barraques de la Sagrera

L'any 1714 es va posar fi a la llarga Guerra de Successió espanyola i es va imposar l'absolutisme borbònic de Felip V. Els anys que segueixen van ser d'una relativa estabilitat social que es va traduir en un creixement econòmic notable.

La pau va arribar també a les aigües del Mediterrani català i per això es va fomentar un ofici fins aleshores molt frenat: la pesca. Paral·lelament, vinculades a la pesca, es van desenvolupar altres activitats econòmiques com les drassanes i les corderies.

La corderia a Badalona va assolir un gran desenvolupament i més tard seria la pionera de les manufactures badalonines.

A principis del segle XVIII Badalona continuava estant pràcticament restringida al nucli de Dalt de la Vila. Segons el padró de l'any 1717, la vila estava composta per 167 cases i uns 673 habitants. Però tal com descriu l'estadística de veïns de l'any 1746, la majoria de la població encara vivia prop de l'església de Santa Maria. Tot i així, en aquests anys ja es troben referències de l'existència d'unes 20 *casucas*, com les anomena l'historiador badaloní Josep M. Cuyàs, situades a l'arenal. Es tracta d'unes barraques popularment conegudes com *les barraques de mar de la Sagrera* i habitades per la gent més pobre de Badalona.

Consultant l'índex dels establiments reials de l'època, se'n pot extraure l'ocupació del territori de l'arenal al segle XVIII. L'any 1735 el pescador Bartomeu Ravella va demanar el permís reial per edificar un tros de terreny del Balomar, un espai situat aproximadament a l'actual barri del Gorg. L'any 1743 es va atorgar el permís al pescador barceloní Jaume Guixeras i a Teresa Guixeras (vídua de Pere Guixeras, també pescador) per utilitzar els antics bordells per guardar-hi els ormeigs de pescar.

La família dels marquesos de Barberà, propietària del terreny que més tard serà la Rambla i de diferents parcel·les de Baix a Mar, va traspasar a la família Vehils un gran terreny limitat aproximadament pel carrer de Mar, la riera d'en Matamoros, la carretera i la sorra. A partir de l'any 1746 hi van començar a construir. I per últim, l'any 1748, el pagès Joan Cabañas va demanar un permís per ocupar un tros de l'arenal de 100 canes de llargada i 50 d'amplada, aproximadament un terreny de 150 metres de llargada i 75 d'amplada.

Es pot deduir que a mitjan segle XVIII el procés de construcció del que després seria el popular barri de Baix a Mar començava a despuntar.

El naixement de Baix a Mar

A finals del segle XVIII l'ocupació de l'arenal es va fer més extensiva a causa, en part, de l'increment de l'activitat pesquera.

El tradicional camí que connectava el Dalt de la Vila i el mar, el carrer de Mar, fou el nucli on es va començar a desenvolupar l'incipient barri.

El primer creixement del barri s'hauria de relacionar amb la parcel·lació dels grans terrenys adquirits a principis del segle per diverses famílies.

En primer lloc es té notícia que Josep Ravella, l'any 1753, va dividir la seva propietat en quatre parts i les va repartir a tres persones.

Joan Cabañas fraccionà el seu terreny en quatre parts i, uns anys més tard, novament les parcel·là i les repartí.

La família Vehils començà també a parcel·lar la seva gran pro-

pietat i la va repartir a altres persones en règim d'emfiteusi, contracte de cessió que permetia conservar el títol de propietat. A través del plànol de la parcel·lació de l'abans esmentat terreny de Joan Cabañas es pot deduir la dinàmica de creixement del barri en aquests primers anys.

Com constata Josep M. Sabater Chéliz, les primeres parcel·lacions i edificacions a l'arenal no van seguir cap mena de lògica d'ordenació. Tal com es pot inferir del plànol del carrer de Mar, la dinàmica de l'ocupació de l'arenal en els primers anys responia a un procés totalment espontani. És per això que hi ha edificacions de mides molt diferents, algunes amb pati, d'altres sense, les unes orientades al mar i les altres d'esquena.

Seguint aquest procés, el nucli inicial de Baix a Mar el constituïrien aproximadament els actuals carrers de Sant Francesc

Carrer de la Rectoria (c. Dalt)	13 cases
Carrer d'en Lladó i plaça de l'Oli	13 cases
Carrer de Fluvià i cases del Racó	13 cases
Racó de Canals i carrer Sr. Mestre	5 cases
Plaça de Badalona (pl. Constitució)	8 cases
Carrer de Barcelona	8 cases
Carrer de les Eres de la Sagrera	20 cases
Plaça de Pinós amb la davallada (pl. Barberà i c. Costa)	15 cases
Camí Ral	33 cases
Barraques de mar de la Sagrera	20 cases
Riera de la Sagrera (av. Martí Pujol)	2 cases
Carrer Rectoral (c. Rector)	24 cases

Estadística de veïns de l'any 1746 on es pot veure la distribució de les cases als carrers de l'època (*Història de Badalona*, Museu de Badalona, 1999)

de Paula, Sant Pere, Jesús, Cortijo, Tei, Platja, Cadis, Santa Teresa i Banyoles, que, com es pot observar sobre un mapa, són carrers irregulars i poc ordenats.

La consolidació de Baix a Mar

A principis del segle XIX, la pesca va seguir en alça i per tant

l'ocupació del barri de Baix a Mar es va generalitzar per tot el que abans havia estat l'arenal. El procés de creixement, però, va ser diferent del dels primers assentaments de la zona.

Si s'observa el plànol dels carrers de Baix a Mar es poden identificar dues tipologies de trama urbana diferents: una molt més desordenada que correspondria al nucli originari del barri, fruit

Plànol de Badalona marcant les dues trames urbanes: nucli i extensió de Baix a Mar. Àrea d'Urbanisme. Ajuntament de Badalona

de parcel·lacions espontànies, i una altra molt més ordenada i geomètrica resultat d'una planificació prèvia. Aquest canvi es podria relacionar amb la política urbanística dels Borbons, molt ben exemplificada en la construcció de la Barceloneta l'any 1782 sobre un terreny lliure.

L'arenal presentava la mateixa llibertat de construcció que la Barceloneta perquè també era un terreny deshabitat apte per traçar una retícula de carrers ortogonals amb parcel·les delimitades regularment.

Si s'observa la disposició dels carrers de Sant Joaquim, Sant Carles, Sant Llorenç i Santa Anna, i els comparem amb la disposició dels carrers de la Barceloneta, és evident que segueixen el mateix esquema. D'aquesta manera, el creixement del barri va seguir la forma dels eixamples moderns: carrers alineats els uns amb els altres seguint criteris geomètrics i illes de cases regulars segons la tipologia de la casa amb badiu, emblema del nou barri.

És aquí on es van assajar els primers eixamples de la ciutat i uns anys més tard es van exportar cap al nou focus de creixement, la zona industrial, que després s'anomenaria Eixample Pons.

Aquesta nova preocupació per l'ordenació del creixement urbà la demostra l'aparició de diferents plànols de la ciutat, eines urbanístiques que fins aleshores no havien existit i que a partir d'ara es generalitzaran.

Durant el segle XIX, el desenvolupament de l'activitat pesquera va motivar l'especialització i jerarquització, de manera que aparegueren diferents activitats referents a la pesca i diferents rangs dins el mateix ofici. Aquesta diversificació es va traduir també en la tipologia de les cases. D'aquesta manera va sorgir la casa del pescador, la casa del patró i la casa del corder.

La casa del patró

La figura del patró a Badalona data de molt antic. Josep M. Cuyàs, a *Apuntes sobre la Marina*, parla per exemple d'un patró anomenat Antonio Planas que va viure l'any 1460 i d'un altre anomenat Antonio Rossell que va viure l'any 1520. En aquesta època, el nombre de patrons i pescadors era escàs i per tant la distància social entre l'un i l'altre era també molt minsa.

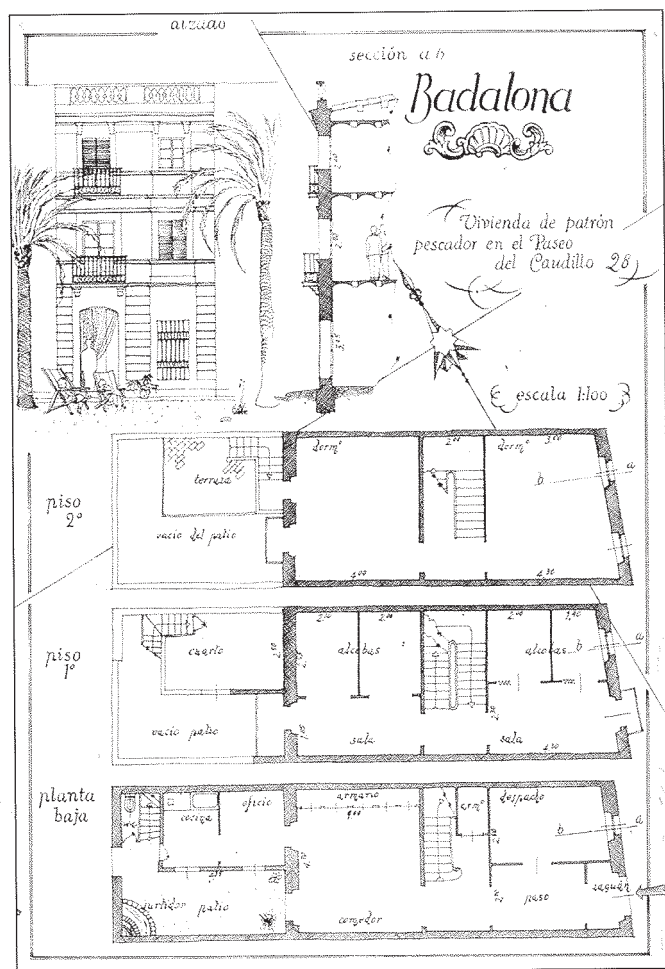
Però a mesura que la pesca va anar creixent, l'ofici es va especialitzar i consegüentment també es va jerarquitzar. A mitjan segle XIX la indústria va portar una societat de classes basada en el capitalisme i els marcadors socials es van accentuar.

El barri de Baix a Mar va acollir una bona part del creixement demogràfic de mitjan segle XIX fins a adquirir la centralitat que fins llavors tenia el Dalt de la Vila.

L'Administració, davant la saturació del nucli antic, va optar per dotar el Baix a Mar dels serveis que la població necessitava, com per exemple l'Ajuntament (1865) i el Mercat Maignon (1889). També la iniciativa privada va invertir en aquell nou espai, com ho demostren la construcció del teatre Zorrilla (1868) o l'asil de Sant Andreu (1886).

Seguint els marcadors socials, a mitjan segle XIX va aparèixer una voluntat estètica d'embellir la façana marítima, formada bàsicament per les casetes de planta baixa i pis del carrer de Santa Madrona. El creixement de la població va motivar la necessitat de construir un passeig i alhora va propiciar que s'hi instal·lés la classe benestant de Badalona. D'aquesta manera les casetes del carrer de Santa Madrona van passar a segona línia i es va erigir una façana d'edificis nobles habitats per persones amb un alt poder adquisitiu. En un primer moment, a la Rambla

hi van anar a viure patrons pescadors, però a mesura que la indústria va anar incidint en la societat, també s'hi van instal·lar alguns burgesos. Un bon exemple d'aquest canvi fou la cons-

trucció de la casa Matamala al carrer de Santa Madrona i la casa Prat al carrer de Mar.

Les cases de la façana marítima, a diferència de les cases de la segona línia de mar, es van construir de planta baixa i dos pisos mantenint el popular badiu de les cases del barri.

En tot moment es va tenir cura de l'estètica del passeig i per això les façanes de les cases de la primera línia van tenir una importància vital a l'hora de transmetre l'estètica burgesa imperant.

La major alçada de la casa donava una distribució interna molt més àmplia: a la planta baixa s'hi situaven les estances més funcionals, el despatx, el menjador i, en una part coberta del badiu, la cuina. En la part descoberta del pati s'hi localitzava la comuna i sovint un pou o un sortidor d'aigua. A la primera planta hi havia les alcoves (habitacions petites) i una sala. Al segon pis, els dormitoris i la terrassa.

Les diferents estances se situaven en un mateix costat de la casa i es vertebraven per un corredor que comunicava el carrer amb el pati. L'accés als pisos es feia per dues escales orientades en la mateixa direcció que l'embigat, seguint l'amplada de la casa: una escala al centre de l'habitatge i l'altra al pati.

Plànol d'una casa de patró de la Rambla, concretament el núm. 28. Aquesta casa encara es pot veure molt ben conservada i restaurada. Aquest plànol i els que vénen a continuació es van dibuixar entre l'any 1942 i 1946 per a un estudi que va encarregar el *Ministerio de Gobernación* de l'època per a un inventari dels habitatges de pescadors durant la postguerra (Centre de Documentació Marítima del Museu Marítim de Barcelona). Consultant el full del padró de 1903 (Arxiu Històric Ciutat de Badalona. Fons Ajuntament), on es mostra qui habitava la casa, es pot veure com, en una casa de dos pisos i planta baixa amb badiu, només hi vivien quatre persones, una situació molt diferent de la majoria de la població, que vivia en espais més reduïts i densos

La casa estàndard

A mesura que el barri de Baix a Mar es va estendre i urbanitzar sota criteris ordenats, la tipologia de la casa estàndard, és a dir, la casa de la major part dels habitants del barri, es va consolidar. La casa estàndard va actuar com un motlle i es va anar repetint en filera, l'una al costat de l'altra, per tots els carrers del barri fins a constituir-se en símbol i emblema de Baix a Mar.

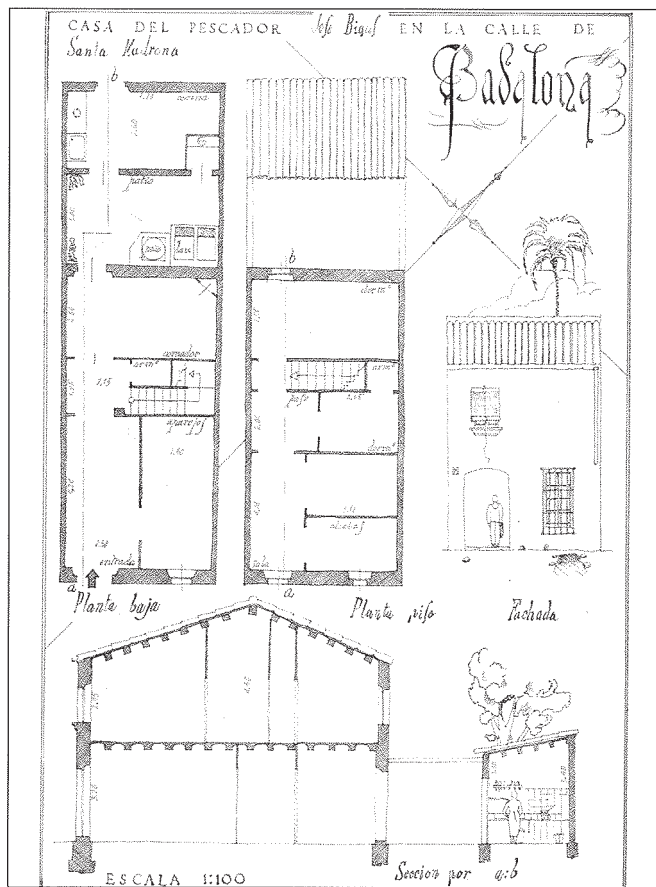
Les primeres construccions van respondre a les necessitats més immediates dels habitants i es van obviar els criteris hi-giènic i estètics que tota casa ha de seguir. Eren cases molt poc ventilades, tan sols amb una obertura a cada pis, la porta a la planta baixa i una finestra al pis de dalt, per això la cuina i la comuna s'havien de situar al badiu. Tot i així, progressivament les cases es van anar millorant i adaptant per a un mi-llor benestar de les famílies fins arribar a les cases confortables que encara resten avui. La casa estàndard estava constituïda per una planta baixa i un pis.

L'amplada de la façana, en principi, estava condicionada per la mida de la biga de fusta, és a dir, pel tronc dels arbres, que normalment oscil·lava entre els 5 i els 5,5 metres. Quan va aparèixer la biga de ferro les mides es van mantenir.

Com que eren cases més aviat estretes guanyaven espai amb la fondària. La distribució de la casa s'estructurava entorn d'un llarg passadís que connectava la porta d'entrada amb el badiu o pati del darrere, i les habitacions se situaven tan sols en un costat de la casa.

La casa del corder

L'ofici del corder va néixer molt lligat a la pesca i al seu desenvolupament durant el segle XVIII. En un principi, els

Plànol d'una casa estàndard, concretament la corresponent al núm. 21 del carrer de Santa Madrona, coneguda com a Can Xarxes (Centre de Documentació Marítima del Museu Marítim de Barcelona). Consultant els fulls del padró de 1903 (Arxiu Històric Ciutat de Badalona. Fons Ajuntament), on es mostra qui habitava les cases del carrer de Santa Madrona, es veu que, en un espai molt més reduït que en una casa de patró, hi vivien més persones (normalment entre quatre i set persones per casa).

estris els confeccionaven els mateixos pescadors i les seves famílies però a mesura que la pesca va créixer, la demanda de cordes va augmentar i això va propiciar que l'ofici s'especialitzés i que es configurés com a activitat manufacturera de primer ordre a Badalona.

La confecció de cordes demanava espais molt llargs per poder trenar amb comoditat el cànem, i això va condicionar molt la ubicació d'aquesta indústria a la ciutat.

En un primer moment, quan la corderia encara era un ofici incipient, molts corders vivien i treballaven en el mateix espai i per això es van haver d'instal·lar en cases amb badius molt llargs. Molt sovint aprofitaven tot el llarg d'una illa de cases per instal·lar el taller al centre de l'illa.

Però quan la corderia es va convertir en una activitat manufacturera, el volum de producció va augmentar i l'espai del badiu va quedar obsolet. Per aquest motiu es van haver de traslladar a espais molt més amplis, sovint als afores de la ciutat. Exemples d'aquest canvi són les corderies Ribó i Domènech, que es van situar a Canyadó i es van convertir en un puntal de l'economia badalonina.

La casa col·lectiva

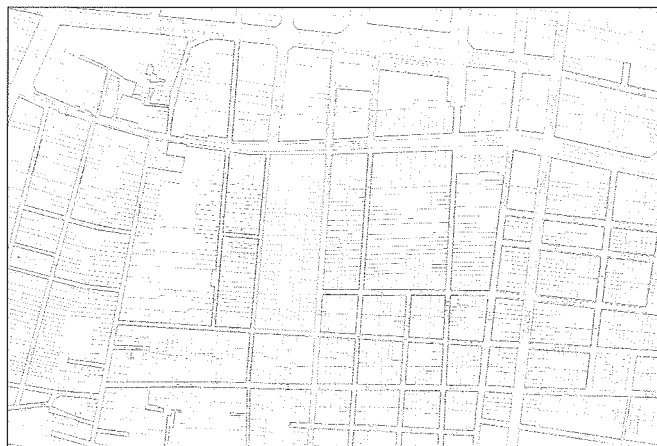
La revolució industrial va anar lligada a un creixement demogràfic molt important. Les fàbriques necessitaven mà d'obra i això va atraure molta gent del camp que es va concentrar en els nuclis fabrils de les ciutats. Aquest creixement va fer que es replantegés la tipologia d'habitatge que s'havia seguit fins llavors, perquè amb les noves condicions de vida la típica casa preindustrial va quedar obsoleta.

La casa artesana és a dir, l'habitatge típicament preindustrial

estava pensada per allotjar una família extensiva i per compartir el lloc de treball i la residència sota una mateixa unitat. Alhora, la distribució funcional dels espais estava organitzada verticalment: les sales més funcionals se situaven a baix (cuina, comuna, safareig, zona de treball) i les més residencials (sala d'estar, dormitoris...) a dalt. Un exemple de casa artesana seria la casa estàndard de Baix a Mar.

Amb la revolució industrial va aparèixer la fàbrica i la casa de veïns: d'una banda els mitjans de producció i de l'altra l'habitatge. D'aquesta manera es va separar el que fins aleshores havia anat quasi sempre unit: la residència i el lloc de treball.

La casa de veïns es posà a la pràctica al nou nucli industrial però també s'aplicà en altres zones de Badalona, entre d'altres a Baix a Mar.

Plànol d'illa de cases amb el característic llarg badiu de les corderies. Àrea d'Urbanisme, Ajuntament de Badalona

La casa de veïns va encetar un nou concepte d'habitatge que responia a tots els canvis que suposà la revolució industrial. La casa es va adaptar a la nova organització familiar: si abans el patró familiar s'estructurava entorn d'una família extensa, amb la revolució industrial les pautes socials van anar derivant cap a la família nuclear. Seguint aquesta nova pauta, la casa de veïns es va estructurar en pisos independents abandonant la distribució vertical de la casa preindustrial.

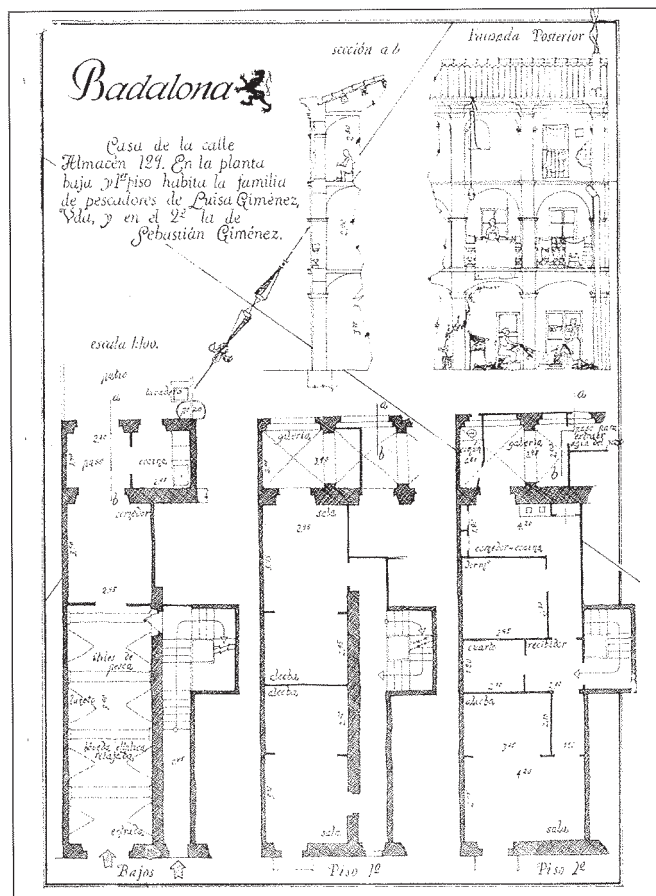
Tot i així, les primeres cases de veïns encara mantenien algunes de les característiques de la casa artesana. Hi havia cases de pisos que compartien el safareig, el pou i en algun cas fins i tot la cuina. Com que tots aquests serveis es localitzaven al badiu, una escala comunitària connectava cada un dels pisos amb el badiu. Es convertien així en cases col·lectives, un terme mitjà entre la casa artesana i la casa de veïns.

Més tard, cada pis es va dotar de serveis propis i es va independitzar de cada replà fins a convertir-se en l'autèntica escala de veïns que coneixem avui dia.

L'esplendor i el declivi de la pesca

La construcció del ferrocarril l'any 1848 va suposar l'empenta definitiva al procés d'industrialització de Badalona, procés que es va consolidar a finals del segle amb l'atorgament del títol de ciutat l'any 1897. La ciutat va créixer i es va anar estenent al llarg del que abans havia estat el deshabitat arenal tant per la banda de Barcelona com per la de Montgat i també per sobre del Dalt de la Vila.

Durant els primers anys d'industrialització de la ciutat l'activitat econòmica pesquera va seguir un curs ascendent fins arribar al clímax l'any 1869, amb 700 pescadors i 170 barques. En un primer moment, els canvis econòmics que va

Plànol de l'any 1946 de la casa col·lectiva del carrer del Magatzem, 129 (Centre de Documentació Marítima del Museu Marítim de Barcelona). Aquesta casa encara es conserva avui dia. Si observem el padró de 1904, on es pot veure qui habitava aquesta casa, es constata un increment notable del nombre de persones que hi vivien. Cada família es repartia els diferents pisos tot i que compartien el badiu amb el safareig i el pou a través d'una escala que comunicava els pisos. Arxiu Històric Ciutat de Badalona. Fons Ajuntament

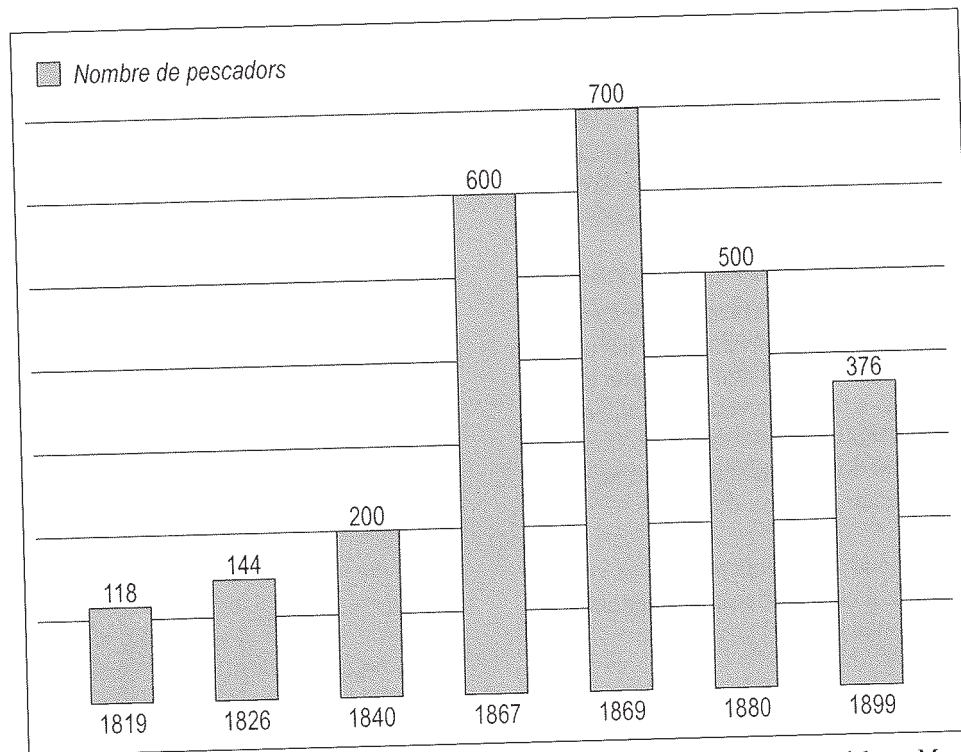

Diagrama de barres on es representa l'evolució de l'activitat pesquera al segle XIX. Font: Història de Badalona, Museu de Badalona, 1999

comportar el pas d'una societat agrària a una d'industrial no es van deixar notar gaire, tal com demostren aquestes xifres. Però el nou tarannà industrial a la llarga repercutiria seriosament sobre les activitats econòmiques tradicionals, com ara la pesca.

A mesura que el procés industrial es va consolidar i a mesura que el nou segle va avançar, l'activitat pesquera va topar amb un seguit d'obstacles que la van portar a la quasi total extinció.

En primer lloc, la construcció del ferrocarril va ocupar part de l'espai on es desenvolupava l'activitat pesquera i va separar físicament la casa dels pescadors i el seu mitjà de subsistència, el mar.

En segon lloc, es va iniciar el costum d'anar a la platja i es van instal·lar establiments de bany que ocupaven una part de la platja, de manera que també van entorpir les tasques relacionades amb la pesca.

En tercer lloc, a finals dels anys 1920 van aparèixer els primers motors a les embarcacions de pesca. El motor augmentava l'autonomia i la capacitat de les barques de pesca. Aquest fet, a la llarga, va obligar a construir embarcacions noves i adaptades al nou mitjà de propulsió. Eren embarcacions molt més pesants i panxudes que les antigues barques de vela llatina, de línies fines i estilitzades. Les seves dimensions demanaven indiscutiblement un gran port per ancorar.

A Badalona tots els intents de construir un port es van veure frustrats i per això la pesca es quedà estancada, en no poder evolucionar cap als camins que marcava la nova era industrial.

I en últim lloc, en no saber adaptar-se als temps moderns, l'ofici de la pesca quedà desfasat i molta de la mà d'obra pescadora es traslladà cap a les fàbriques on semblava que hi havia més futur.

D'aquesta manera, en tan sols cinquanta anys l'activitat pesquera es va reduir a la meitat fins arribar als nostres dies, en què només queda un reduït nombre de pescadors, llegendes vives d'èpoques passades. La construcció del port pesquer obrirà no-ves perspectives a aquest sector fins ara en clara decadència.

D'aquell passat n'hem heretat l'esquelet que envoltava aquell món i, com a testimonis del passat, les cases dels pescadors de Baix a Mar s'erigeixen en record d'una de les cares de Badalona, la Badalona marinera.

Continuació, transformació o ruptura d'una harmonia?

Baix a Mar és un barri de Badalona que ha sabut envellir i ha mantingut una certa harmonia. Té un aire acollidor que conserva alguna cosa que no es pot trobar a la majoria de barris.

El traçat dels carrers i, sortosament, moltes cases de planta baixa, badiu i pis encara dibuixen un conjunt ordenat i equilibrat que no ha perdut els seus orígens.

Baix a Mar i les cases tradicionals són un patrimoni de tots els badalonins, del qual encara podem gaudir i que ens explica una part de la nostra història. De nosaltres en depèn el futur.

Decidim deixar les cases a l'evolució del temps fins que caiguin pel seu propi pes?

Les rehabilitem i adaptem als nous usos que demana la vida moderna? O bé decidim trencar amb el passat i construir una nova estètica al barri?

Continuació, transformació o ruptura, de com ens posicionem davant dels nous temps en depèn l'harmonia del passat i del futur de Baix a Mar.

Agraïments

L'elaboració d'aquests textos ha suposat un intens treball de recerca i recopilació de dades i imatges en el qual hi han col·laborat nombroses persones i institucions.

Volem expressar el nostre agraïment molt especialment, a la Sílvia Dahl, del Museu Marítim de Barcelona, que ens va donar a conèixer els plànols de les cases de pescadors de Badalona que hi ha al Centre de Documentació Marítima del Museu Marítim. Val a dir que d'aquí va sorgir la idea de fer l'exposició (dissenyada per B.P.G. Benages/T.B. Gallard) i més endavant l'article. Per cert, d'un d'aquests plànols ha sorgit la maqueta a escala 1:12 de la casa de Can Xarxes, feta per Josep Marot i Lluís Muñoz, a qui també estem molt agraïts. Aquesta maqueta es pot contemplar a l'Escola del Mar.

Tampoc no oblidem tota la gent del Museu de Badalona, per facilitar-nos la informació i estadístiques. També per la revisió dels textos.

I, finalment, a les famílies que viuen a Baix a Mar i que ens han facilitat tota mena d'informació i imatges.